HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

SHOHLARNING USTOZIGA AYLANGAN EZOP

Suyindikova Dilfuza Alisher qizi
Termiz davlat universiteti talabasi
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.24479255

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada qadimgi yunon masalchilik adabiyotining yirik namoyandasi Ezopning hayoti, ijodiy merosi va jahon adabiyotida tutgan o‘rni yoritilgan. Ezopning donishmandligi, aql-zakovati, topqirligi va hayotiy tajribasi bilan bog‘liq rivoyatlar tahlil qilinib, uning masallarida ilgari surilgan axloqiy-ma’naviy g‘oyalar ochib berilgan. Shuningdek, masallarda hayvonlar va turli obrazlar vositasida inson fe’l-atvori, jamiyatdagi munosabatlar, ezgulik va yovuzlik, adolat va adolatsizlik, do‘stlik, sadoqat, mehnatsevarlik kabi tushunchalarning badiiy ifodalanishiga e’tibor qaratilgan. Ezop ijodining tarbiyaviy ahamiyati hamda uning asarlari bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmaganligi asoslab berilgan.

KALIT SO‘ZLAR: Ezop, qadimgi yunon adabiyoti, masalchilik, masal, donishmandlik, badiiy obraz, ramziylik, axloqiy tarbiya, ma’naviy meros, inson fe’l-atvori, pand-nasihat, ezgulik, adolat, hayotiy saboq, tarbiyaviy ahamiyat.

Ezop – insoniyat tafakkuri tarixida o‘zining donishmandligi, teran mushohadalari va ibratli masallari bilan o‘chmas iz qoldirgan buyuk masalnavislardan biridir. Uning asarlari asrlar davomida turli xalqlar tomonidan sevib o‘qilib, avloddan avlodga o‘tib kelmoqda. Ezop masallarining asosiy xususiyati shundaki, ularda insonning murakkab fe’l-atvori, jamiyatdagi munosabatlar, ezgulik va yovuzlik, adolat va adolatsizlik, do‘stlik va xiyonat kabi tushunchalar hayvonlar, o‘simliklar hamda turli buyumlar timsolida mahorat bilan ifodalangan.

Ezop miloddan avvalgi VI asrda yashagan, qadimgi Yunoniston masalchilik an’analarining yirik namoyandasi sifatida e’tirof etiladigan donishmanddir. Tarixiy manbalar va rivoyatlarda uning Frigiyada tug‘ilgani, hayotining katta qismini qullikda o‘tkazgani haqida ma’lumotlar uchraydi. Rivoyatlarga ko‘ra, Ezop tashqi ko‘rinishidan unchalik ko‘rkam bo‘lmagan, duduqlanib gapirgan, biroq favqulodda aql-zakovati, hozirjavobligi, farosati va topqirligi bilan boshqalardan ajralib turgan. Aynan mana shu fazilatlari tufayli u atrofidagilarning hurmatini qozongan. Ezopning hayoti shuni ko‘rsatadiki, insonning haqiqiy qadr-qimmati uning tashqi ko‘rinishi, ijtimoiy mavqei yoki boyligi bilan emas, balki aql-zakovati, ma’naviy dunyosi va hayotiy qarashlari bilan belgilanadi. U o‘zining teran fikrlari orqali hatto hukmdorlar va davlat arboblariga ham ta’sir ko‘rsata olgan. Ayrim rivoyatlarda uning shaharlarni bosqinlardan asrab qolish, hukmdorlarni shoshma-shosharlik bilan qaror qabul qilishdan qaytarish va nizolarni oqilona hal etishdagi xizmatlari alohida ta’kidlanadi.

Ezop donishmandligining hayotiy saboqlari

Ezop haqidagi rivoyatlarning eng diqqatga sazovor jihatlaridan biri – ularda oddiy voqealar orqali chuqur hayotiy haqiqatlarning ochib berilishidir. Shunday rivoyatlardan birida Ezopning xo‘jayini safarga otlanayotib, qullariga yuklarni ko‘tarib borishni buyuradi. Har kim o‘ziga yengilroq yuk tanlashga urinayotgan bir paytda Ezop ichiga non solingan eng og‘ir sandiqni tanlaydi. Uning bu tanlovidan sheriklari hayratlanib, hatto ustidan kulishadi. Biroq Ezop uzoq safar davomida yukning og‘irligi kamayib borishini oldindan hisobga olgan edi. Safar davomida ovqatlanish vaqti kelganida u sandiqdagi nonlarni iste’mol qilish uchun sheriklariga ulashadi. Yo‘l davom etgani sari sandiqdagi

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

nonlar kamayib, oxir-oqibat uning og‘irligi ham yengillashadi. Natijada Ezop safarning qolgan qismini deyarli bo‘sh sandiqni ko‘tarib bosib o‘tadi.

Ushbu rivoyatning zamirida uzoqni ko‘ra bilish, vaziyatni oldindan tahlil qilish va oqilona qaror qabul qilish kabi muhim fazilatlar mujassam. Ezop bu orqali inson har qanday ishga faqat bugungi holat nuqtayi nazaridan emas, balki uning kelajakdagi natijalarini ham hisobga olgan holda yondashishi lozimligini namoyon etadi. Zero, dastlab og‘ir tuyulgan mehnat va sabr-toqat keyinchalik yengillik hamda muvaffaqiyatga olib kelishi mumkin. Ezopning yana bir muhim fazilati – eng murakkab vaziyatlarda ham aql bilan yo‘l topa olishidir. Rivoyatlarda uning xo‘jayini Ksanf bilan bog‘liq voqealar bu jihatni yaqqol namoyon etadi.

Aytishlaricha, Ezop Ksanf ismli kishiga qul qilib sotilgan. Ksanf yengiltakligi, ichkilikka ruju qo‘ygani va ba’zan o‘ylamasdan ish tutishi bilan ajralib turgan. Kunlarning birida u do‘stlari bilan ziyofatda o‘tirib, inson butun dengiz suvini ichib yuborishi mumkinligi haqida bahsga kirishadi. Bahsda yutqazib qo‘yish xavfi tug‘ilgach, u Ezopdan yordam so‘raydi. Ezop esa vaziyatdan chiqishning noodatiy yo‘lini taklif qiladi: dengizga ko‘plab daryo va irmoqlardan suv quyilishini, shu sababli avval ularning oqimini to‘xtatish kerakligini aytadi. Shundan keyingina dengiz suvini ichish mumkinligini ta’kidlaydi. Bu javob orqali bahsning shartini mantiqiy jihatdan o‘zgartirib, xo‘jayinini noqulay vaziyatdan qutqaradi.

Mazkur rivoyat Ezopning nafaqat ziyrak, balki mantiqiy fikrlash va so‘z orqali murakkab muammolarga yechim topish qobiliyatiga ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Biroq rivoyatning davomi yanada achinarli. Ezop bu yordami evaziga ozodlikka chiqishni so‘raganida, xo‘jayini turli bahonalarni ro‘kach qilib, unga nisbatan adolatsizlik qiladi. Bu voqea orqali insoniyat tarixida ko‘p uchraydigan bir haqiqat namoyon bo‘ladi: ayrim kishilar o‘z manfaatlari yo‘lida boshqalarning aql-zakovati va mehnatidan foydalanadi, biroq ularning xizmatini munosib qadrlamaydi. Ezopning hayoti ham qullik, kamsitilish va adolatsizlikka qarshi insoniy qadr-qimmatning ramziy ifodasiga aylangan.

Ezop masallarining tarbiyaviy va ma’naviy ahamiyati

Ezop ijodining eng muhim jihati shundaki, u inson tabiatidagi murakkab xususiyatlarni bevosita tanqid qilish o‘rniga, ularni ramziy obrazlar orqali ochib bergan. Uning masallarida tulki – ayyorlik va makkorlik, sher – kuch va hukmronlik, bo‘ri – yovuzlik va zo‘ravonlik, qo‘zichoq – ojizlik va begunohlik, chumoli esa mehnatsevarlik va tirishqoqlik timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, «Tulki va uzum» masalida tulkining yetolmagan uzumlarini nordon deb baholashi insonning o‘z muvaffaqiyatsizligini oqlashga urinishi va erisha olmagan narsasini qadrsizlantirishga moyilligini ochib beradi. «Sher va sichqon» masalida esa kichik va ojiz mavjudot ham katta kuch egasiga yordam bera olishi tasvirlanib, yaxshilik va mehr-oqibatning ahamiyati yoritiladi. «Chumoli va chigirtka» masali mehnatsevarlik, mas’uliyat va kelajakni o‘ylab ish tutish zarurligini uqtiradi.

Bu kabi masallar qisqa hajmga ega bo‘lsa-da, ulardagi ma’no va mazmun nihoyatda keng. Har bir hikoya kitobxonni fikrlashga, voqealarga tanqidiy yondashishga, insoniy fazilatlar va illatlarni farqlashga undaydi. Ezopning mahorati ham aynan shunda: u murakkab falsafiy tushunchalarni sodda, xalqona va tushunarli shaklda ifodalab, har bir yoshdagi kitobxon uchun hayotiy saboq bera olgan.

Ezopning insoniy qadriyatlar haqidagi qarashlari

Ezop haqidagi rivoyatlarda uning hukmdorlar, ustozlar va ota-onaga hurmat masalasiga alohida e’tibor qaratgani ham ko‘zga tashlanadi. «Ezopning tiriklarga vasiyati» nomi bilan mashhur bo‘lgan rivoyatlarda insonning ma’naviy burchlari, hurmat va minnatdorlik tuyg‘ulari haqida fikr yuritiladi. Unda, jumladan, quyidagi mazmundagi nasihat keltiriladi: «Eng avval Tangrini munosib tarzda ulug‘la.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Keyin esa podshohni izzat qil. Ustozingni ota-onang qatorida hurmatla. Ota-onani senga tabiat ato etgan bo‘lsa, ustozing seni o‘z ixtiyori bilan sevadi. Shuning uchun undan ikki karra minnatdor bo‘lmog‘ing joiz».

Ushbu fikrlar inson hayotida ustozning o‘rni naqadar beqiyos ekanini anglatadi. Chunki ota-ona insonning dunyoga kelishiga sababchi bo‘lsa, ustoz uning ma’naviy kamoloti, bilim va tafakkurining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu ma’noda, Ezop haqidagi rivoyatlarda uning donishmandligi bilan bir qatorda, ta’lim-tarbiya, hurmat va ehtiromga asoslangan qarashlari ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Ezop – shunchaki masallar muallifi emas, balki inson tabiatini chuqur anglagan, jamiyatdagi illatlarni teran kuzatgan va ularni badiiy obrazlar orqali mahorat bilan ifoda eta olgan mutafakkirdir. Uning hayoti va ijodi insonni tashqi ko‘rinishiga qarab baholamaslik, aql-zakovatni qadrlash, adolatli bo‘lish, do‘stga sadoqat ko‘rsatish, yaxshilik qilish va har qanday vaziyatda mulohaza bilan ish tutishga chorlaydi. Ezop masallarining bugungi kungacha o‘z ahamiyatini yo‘qotmaganining asosiy sababi ham shunda. Chunki zamonlar o‘zgaradi, jamiyat taraqqiy etadi, insonlarning yashash tarzi yangilanadi, biroq inson tabiatiga xos ayrim fazilat va illatlar hamon saqlanib qoladi. Shu bois Ezopning qisqa, ammo chuqur mazmunli hikoyalari har bir avlod uchun o‘ziga xos hayot maktabi bo‘lib xizmat qiladi.

Eng muhimi, Ezopning hayot yo‘li bir haqiqatni isbotlaydi: insonning buyukligi uning tashqi qiyofasida yoki egallagan mavqeida emas, balki tafakkuri, donoligi, ezgu amallari va kelajak avlodlarga qoldirgan ma’naviy merosidadir. U qullikdan donishmandlik darajasiga ko‘tarilgan, o‘zining teran fikrlari bilan hukmdorlarga saboq bera olgan va shu tariqa tarixda «shohlarning ustoziga aylangan Ezop» sifatida nom qoldirgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ezop. Masallar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti.
2. Ezop. Masallar. Jahon adabiyoti namunalari to‘plamlari.
3. Aristotel. Poetika. – Toshkent: Adabiyot va san’at nashriyoti.
4. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010.
5. Jahon adabiyoti tarixi. Qadimgi davr adabiyoti bo‘yicha o‘quv qo‘llanma.